

HIŠA NA »SKALI«

VERSKO, DOBRODELNO,
KULTURNO IN ŠPORTNO SREDIŠČE TRŽIČA

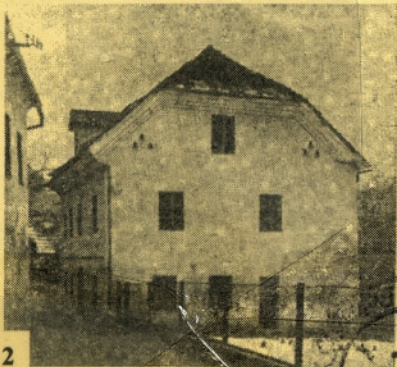
95 let bogate zgodovine iztrgane pozabi

ZAČETKI

»Caritas Christi urget nos« -
»Kristusova ljubezen nas vnema«

Vincencijeva konferenca Marijinega oznanjenja v Trziču in Dom »NA SKALI«

Konferenca nosi ime Vincencija Pavelskega. Živel je v 17. stoletju v Franciji in vse svoje življenje posvetil ubogim. Ustanovil in spodbujal je dobrodelno ustanovo gospa krščanske ljubezni, ki jim je zaupal takrat pereče delo z bolnimi, berači, zaporniki, galjoti, številnimi begunci in najdenčki. Vsako leto so samo v Parizu rešili okoli 300 najdenčkov. Desna roka pri tem mu je bila gospa Ludovika de Marillac. Vincencij je ustanovil še Družbo usmiljenih sester, ki so v 13 lastnih hišah skrbele za najdenčke in uboge. Bil je prevzet z ljubeznijo do bližnjega in je hotel trpečim pomagati, a to je zmožel samo z božjo milostjo.

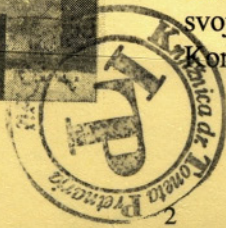

2

1

Njegov zgled se je prenašal in zamisel o dobrodelnosti je vzknila tudi v Trziču. Nekaj vplivnih mož se je 14. aprila 1889 zbralo pri župniku Frančišku Špendalu: veleindustrialec Andrej Gassner starejši, kolar Fortunat Kurnik, mizar Peter Mihelač, ključavničar Vincenc Theuerschuh, diurnist Friderik Ošabnik, čevljar Anton Gaberc in kaplan Rok Marčun. Sklenili so ustanoviti Vincencijevo konferenco. Temeljito so preštudirali društvena pravila in že 11. junija 1889 ustanovili prvi odbor. Za predsednika so izvolili župnika Franca Špendala, ki je dobrodelni organizaciji predsedoval do svojega odhoda iz Trziča 1. 1909. Konferenca se je priključila glavni

2

Vincencijevi družbi v Parizu, dne 19. septembra 1889. Odbor se je sestajal tedensko in sproti reševal probleme o pomoči potrebnim posameznikom. V začetku so podpiranci dobivali listke, s katerimi so v trgovini dvigovali živež, celo po pol kg mesa za priboljšek. Kmalu pa so namesto listkov podeljevali kar denar. Tekstilna tovarna BPT Trzič je darovala konce platna, takrat imenovano »fasung«, ki so jih podpiranci radi sprejemali. Denarna pomoč je prihajala tudi od duhovnikov - tržiških rojakov, ki so službovali drugod. Največ sredstev pa je prispeval Andrej Gassner starejši.

Predsedniki Vincencijeve konference so bili: župnik Franc Špendal od 1889 do 1909, Andrej Gassner st. od 1909 do 1919, sledil je Karel Pirc do svoje smrti, nato župnik Matija Škerbec do 1928 in župnik Anton Vovk do 1940, tega pa je nasledil župnik

Alojzij Žitko od 1940 do 1941, ko je moral zapustiti Trzič.

Nova doba industrializacije je prinesla tudi težave. Pri zaposlenih starših je bil problem, kam z otroki v času zaposlitve in kako poskrbeti za njihovo prehrano. Sirote niso imele dobre oskrbe, večkrat so bile zaničevane in tepene. Zanje bi bila potrebna socialna ustanova kot zavetišče in sirotišče. Dobra oseba je leta 1889 v ta namen darovala 500 goldinarjev. To je bila začetna glavnicca za zbiranje denarja.

Župnik Jožef Potokar je 20. junija 1913 za farno cerkev na dražbi kupil »hišo na Skali« za 13 410 kron. Vincencijeva konferenca je takoj dala cerkvi svoje prihranke, z namenom, da se tu ustanovi zavetišče in sirotišče. Stavbo so takoj popravili, članice Marijine družbe pa so hišo s pomočjo darov za silo opremile z vsem potrebnim. 13. novembra 1913 je hišo

blagoslovil stolni kanonik dr. Jožef Gruden. Vodstvo doma so zaupali trem sestram sv. Križa, ki so ga vodile do leta 1923. Dne 9. decembra 1913 je prišlo v Zavetišče Jožefinum prvih 16 otrok. Že leta 1915 je dom prevzela Vincencijeva konferenca, finančne posle pa je vodil vsakokratni župnik. Morebitne primanjkljaje je pokrivala konferenca. V domu je bilo čutiti utrip krščanske ljubezni in dobroteljnosti.

Med prvo svetovno vojno, v letih lakote 1917/18, so sestre »na Skali« pripravile 41 194 kosil za šolarje in 56 312 kosil za odrasle ter tako pomagale v boju proti tej težavi. Prednica s. Virginija Voller je za to delo leta 1918 prejela državno odlikovanje Rdečega križa. S pomočjo deželnega odbora je konferenca v Trziču v času 1917/18 priskrbela kar 85 glav živine za meso. Brezplačno je konferenca razdelila 1333 kg mesa.

Dne, 25. avgusta 1923 so zavetišče in sirotišče »na Skali« v Trziču prevzele

šolske sestre III. reda sv. Frančiška iz matere hiše v Mariboru. Številčnost otrok se je tedaj dvignila in je zato hišo oskrbovalo 7 do 8 sester: prednica, dve kuharici, perica, bolniška sestra in vzgojiteljice. Sestre so se občasno menjavale. Osem let je hišo vodila prednica s. M. Fidelija Berlan, tej je sledila s. M. Konzolata Lavrič, do leta 1942.

V Cerkvenem glasniku za župnijo Trzič najdemo naslednje podatke: l. 1924 je bilo na Skali 21 gojencev, za sirote ni bilo plačila, za druge pa nizka mesečna preživnina, največ od mater samohranilk. V dnevno zavetišče je prihajalo okoli 60 šolarjev, v celodnevem varstvu je bilo okoli 10 do 17 otrok od starosti od 2. do 6. leta. V varstvu je bilo še do 10 dojenčkov, ker matere niso imele porodniškega dopusta, kvečjemu teden ali dva bolniške. Skupno je bilo to okoli 100 otrok. Čez deset let, v šolskem letu 1934/35, so sestre skrbele za 51 gojencev, med katerimi je bilo več »meščajnarjev« iz drugih krajev Gorenjske, ki so obiskovali meščansko šolo v Trziču. Ustanovljena je bila leta 1919 in bila dolgo časa edina šola te vrste na Gorenjskem. V varstvo in k učnim uram je dnevno prihajalo 56 šoloobveznih otrok, v domači vrtec pa še

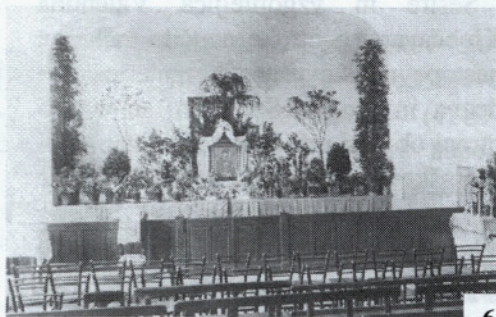
5

okoli 40. Tako se je pripravljalo od 140 do 160 kosil na dan. Za vzdrževanje ustanove so prispevali dobrotniki Vincencijeve konference, tržiški tovarnarji, med njimi največ BPT Tržič, ki je večkrat plačala za vsa kosila. Zelo malo pa sta za sirote prispevali država in občina. Starši meščajnarjev so plačevali za oskrbo od 200 do 300 dinarjev mesečno. Sestre so zaslužile nekaj s pranjem, likanjem in škrobljenjem cerkvenega perila. Dobrotniki so zavetišču vsako leto pred božičnimi in velikonočnimi prazniki podarili živila za potice, članice Marijine družbe pa so prinašale priboljške za Miklavža in velike praznike; darove so primaknili tudi Dolinci, Lomljani in Šentančani.

Hiša »na Skali« ni bila grajena za potrebe internata in zato so se velikokrat pojavile težave: pozimi je bilo v spalnicah hladno, tako, da so si nekateri meščajnarji pomagali v posteljah z ovčjimi kožami. Nekaj

izboljšav je prinesla predelava hiše v letu 1931/32. Za predšolske otroke so imele sestre domač vrtec, vodile so ga izobražene sestre - vzgojiteljice. Vodile so jih v naravo, doma učile petja in iger. Prihajala je tudi znana

6

vzgojiteljica Valentina Klobčavar - Avsec in jih učila ročnih del z različnimi materiali. Starejši se še danes spominjajo izdelovanja spominskih copat-natikačev. Iz močne lepenke so izrezali podplat, zgornji del okrasili s cvetličnim motivom, izvezenim z iglo. Tega so nato prišili na podplat z okrasnim šivom in z istim šivom še naprej utrdili ostali del podplata. Marsikatera tržiška družina je za nekaj časa poslala otroka »na Skalo«, da se tam igra z otroki in se pri tem še nekaj nauči. Šolarji so imeli učne ure in pomoč pri učenju. Za bolne otroke je skrbela bolniška sestra in jih spremljala v Dečji dom k dr. Tekli Kenk Pancetovi. Sestre so varovance vodile k cerkvi Sv. Jožefa, kjer si se razvedrili s

7

skupinskimi igrami. Kakšen navihanec je ušel tudi do Velike mizice in povzročil skrbi. Ob jutrih so prihajali gojenci v farno cerkev k sv. maši, kadar je niso imeli v domači kapeli.

Sestre in vzgojiteljica Valentina Klobčavar, so otroke naučile točke za nastope na slovesnostih materinskega dneva in drugih. Spomnim se, da so otroci ob taki priliki zapeli in zaplesali Slomškovo pesem »Preljubo veselje oj,kje si doma«. Ob glasbi so v ritmu telovadili z venčki, loki ali žogami iz krp. Pristrčno so nastopili s pesmico in z

gibi prikazali: «Me peremo, me likamo, me kuhamo ...» Otroci so radi nastopali, bili so pristrčni, posebno če so jih gledali starši in jih potem pohvalili.

Vsi tisti, ki so se kdaj znašli »na Skali« so poleg nevšečnosti in skrbi za šolo, tam preživeli tudi lepo število prijetnih uric. Dom je deloval do konca marca 1942, ko so ga nemške oblasti zaprle, sestre pregnale, šoloobvezne otroke in sirote odslovile. Nemci pa so ustanovili nov dnevni nemški vrtec v tržiškem župnišču.

Kapela - »SKALA« zaupana varstvu sv. Jožefa in Vincencija Pavelskega

Sestre frančiškanke so na Skali želele imeti kapelo posvečeno sv. Jožefu, varuhu družine in sv. Vincenciju Pavelskemu, dobrotniku sirot, ker so pričakovale, da bosta zavetnika podpirala njihove prošnje in zahvale. Skromen sakralni prostor je bil urejen v pritličju stavbe 30. maja leta 1924, leto poprej pa so dobile pravico, da imajo v tem prostoru stalno shranjeno presveto Rešnje Telo ter da se v domu enkrat tedensko lahko opravlja božja služba. Vsak dan so sestre zbrale otroke iz sirotišča in skupno z njimi v kapeli molile za dobro prebivalcev hiše in dobrotnikov.

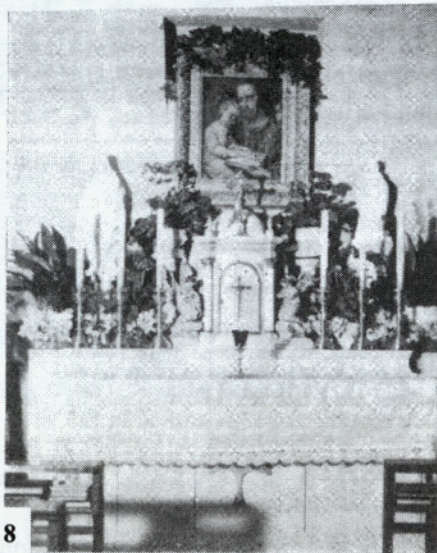
Zanimivo je bilo, kako so sestre znale

potrpati na srca dobrih ljudi in samostanskih skupnosti, da bi opremile kapelico. Predvidoma naj bi oprema stala 15.000 dinarjev, kar je bil zanje previsok strošek. Po prošnjah so dobile v dar lep kip Presvetega Srca Jezusovega in Praškega Jezuščka. Zbrale so medenino in srebrnino ter za izredno dragoceno tobačnico kupile podobe Križevega pota. Njihova materna hiša v Mariboru jim je podarila mašno posodje, sestre uršulinke iz Ljubljane so dale tabernakelj, precej mašnega perila so poslale sestre iz Škofje Loke, očetje frančiškani pa so poskrbeli za bogoslužne predmete. Tržiški rojak, ki je živel v Ljubljani, je oskrbel oltarno mizo. Manjkal pa je še

ciborij. Sestre so pomolile in prosile: «Ljubi Jezus, vse je šlo do sedaj dobro, ne moreš pa bivati v zadolženi hišici – ciboriju!» Predračun zanj je bil trikrat višji kot so predvidevale. Ko pa so sestre nekega dne stopile iz farne cerkve, so srečale gospodično, ki jim je dejala, da jih je že iskala. Po hudi bolezni se je zaobljubila, da bo darovala denar za ciborij in je v ta namen varčevala že pol leta. Gospodična jim je izročila denar, prijetno presenečene sestre so poravnale dolg, pa še jim je ostalo nekaj za nujne potrebe. V kapeli je 6. septembra 1926 maševal novi kaplan Anton Vovk.

Z leti je Skala je postala mnogo pretesna in zato so jo leta 1931 dozidali. Kapela je dobila skromen prostor (4x5 m) v prizidku podstrešja. Severna stena kapelice je gledala na Tržiško Bistrico in bila brez oken, v vzhodni steni v smeri Pirmanca, pa je bilo večje okno. V kapelici je bilo nekaj stolov in klopi. Nad tabenakelj so v podarjeni okvir postavili sliko sv. Jožefa z Jezuškom, ki

prebira knjigo in s tem nakazuje pot k znanju. Ob tabernaklju sta klečala dva majhna angela in poleg bila postavljena še dva Marijina kipa. Hišno kapelo je 1. junija 1932 blagoslovil župnik Anton Vovk.

8

V počastitev 50-letnice Vincencijeve konference (1889-1939) so v kapeli postavili nov oltar. Po načrtih akademskega slikarja Staneta Kregarja je bil oltar izdelan v lesu do 4. julija 1938. Oltar je bil modernih oblik, tabernakelj pa je imel na vratcih reliefno podobo Jezusa-otroka. Stane Kregar je februarja

1939 prinesel novo podobo sv. Jožefa, ki v naročju drži Jezuščka; uokvirili so jo v pozlačen globlji okvir. Ob podobi sta bila lesena okrasna stebrička, ki sta imela na vrhu pozlačeni krogli, ob vzhodju pa sta bili dve večni lučki. Oltarna miza je bila prekrita z lepo izvezenim belim prtom.

Spominska slovesnost ob 50-letnici Vincencijeve konference je bila 23. aprila 1939 v dvorani na Skali. Spored je bil bogat, nastopali so tudi »skalarji«.

Med obema vojnama državne institucije niso skrbele za celodnevno varstvo otrok in slabo za sirote. Dobrodelna organizacija Vincencijeve konference s podporo tekstilne tovarne BPT je omogočila v Trziču delovanje zavetišča in sirotišča, ki je preživelo prvo svetovno vojno, nato gospodarsko krizo in stavke v kraljevini Jugoslaviji ter še pol dobe nemške okupacije. V tistih časih je bila ta ustanova nadvse potrebna za tržiški delavski razred, ki so jo po zgledu sv. Vincencija Pavelskega prostovoljno vodili vsakokratni župniki v Trziču in člani Vincencijeve konference Trzič.

9

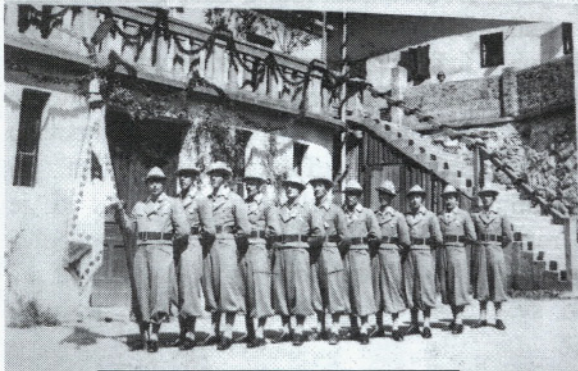
KULTURA IN ŠPORT

»NAŠ DOM« NA SKALI

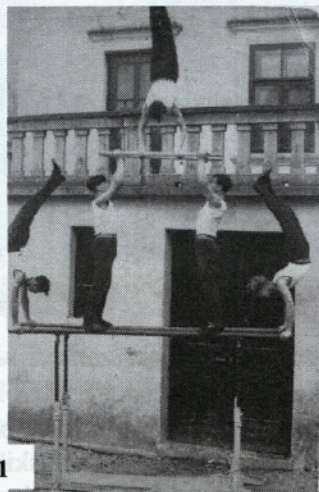
Zavedni tržiški Slovenci so leta 1889 ustanovili Slovensko bralno društvo pod zaščito sv. Cirila in Metoda. Priskrbeli so časopise in knjige za čitalnico ter ustanovili pevski odsek. Na občnem zboru 7. 2. 1897, si je del članstva želel voditi prosveto po verskih načelih, zato so se oddvojili in ustanovili Slovensko izobraževalno društvo sv. Jožefa (v nadaljevanju Društvo sv. Jožefa). Za predsednika so izvolili kaplana Ignacija Nadraha.

Prostore je društvo najelo pri Pircu, danes Partizanska 8. Tam je bila

knjižnica in čitalnica. Naslednje leto so začeli z gledališkimi predstavami. Na Silvestrovo so v mali dvoranci pri Lončarju, Glavni trg 23, uprizorili igro **Zamujeni vlak**. Igrali so še v Bastelnovi gostilni in v Kuštrovi hiši. Društvo je kupilo zastavo s sliko Marije in sv. Jožefa. 20. 3. 1910 so ženske ustanovile svoj Ženski odsek izobraževalnega društva sv. Jožefa. Prva, nadvse delovna predsednica, je bila Marija Mikič. Društvo je imelo tudi bolniški sklad. Leta 1928 so ustanovili še tržiško godbo z 28 pihali in jo nato povečali na 33 godbenikov.

10

11

12

Godba se je leta 1931 odcepila in postala Tržiška cerkvena godba. Dolga leta je bil njen neutrudni kapelnik Rudolf Ahačič-Martinček, glasbenik z dušo in širokim srcem.

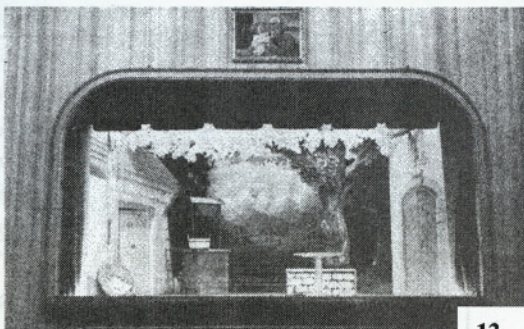
Z željo, da bi mladini dali možnost zdravega telesnega razvoja, je Društvo sv. Jožefa leta 1907 ustanovilo telovadni odsek Orel in 21. 7. 1919 še telovadni odsek Orlic. Tudi Orli so se 1921. leta osamosvojili. Ob številnih dejavnostih in članih se je Društvo sv. Jožefa znašlo v prostorski stiski, imelo je težave s prostori za vadbo orlov, pa tudi za predavanja in gledališke predstave.

Zavetišče in sirotišče Jožefinum na Skali je imelo vrt, ki so ga uporabili za gradnjo dvorane in odra. Z brezobrestnim posojilom je Tržiška hranilnica in posojilnica pripomogla, da so se te želje uresničile. Nova stavba naj bi stala čez 31 000 kron. Gradnjo je prevzel ljubljanski gradbenik Matko Curk, ki pa je bil žal leta 1914 vpoklican v vojsko, zato ga je nadomestil njegov bratranec Janez

Curk. Tržiški obrtniki so opravljali razna dela, pomagali pa so tudi prostovoljci. Prizidek dvorane so imenovali Naš dom. 7. 3. 1915 ga je blagoslovil župnik Jožef Potokar. Ker je bil to še vojni čas, je župnika nemalo skrbelo, kako bodo uspeli odplačevati dolg oz. posojilo. Skrbi ga je rešil predsednik Vincencijeve konference Andrej Gassner starejši. Na god sv. Vincencija Pavelskega, 19. 6. 1917, je poslal župniku hranilno knjižico z vsotami: A. Gassner 20 000 kron, žena Ana Gassner 5000 kron in ljubljanski tovarnar Karel Pollak 5000 kron, skupaj 30 000 kron. V zameno so darovalci zahtevali, da se Naš dom prepíše na Zavetišče Jožefinum in na Vincencijevo konferenco Tržič. Naš dom naj uporabljajo krščanska društva.

Varuhu zavetišča so leta 1915 napravili v odprti niši na pročelju Našega doma kar 1.40 metra visok bel mavčni kip sv. Jožefa z Jezusom v naročju in ga blagoslovili. Kip je izdelal kipar Pavlin iz Radovljice, stroške sta krila kaplan Viktor Čadež in njegova sestra, živeča v Ameriki (Ko je Skalo leta 1941 zasedla nemška politična organizacija KVB, je dovolila kip prenesti v cerkev Sv. Andreja, kjer je še danes). Kljub temu, da je bila še vojna in se je grmenje topov s soške

fronte slišalo tudi v Tržiču, so bili člani Vincencijeve konference in Društva sv. Jožefa nadvse veseli dvorane Našega doma. Med vojno ni bilo predstav., je pa med ljudmi močno odmevalo predavanje Tržičana, poročnika pri gorskem strelskem polku 2., ki je deloval na italijanski fronti, Alojza Udet, med dopustom 10. 5. 1918, na Skali. Namesto o vojnih težavah, je

13

govoril o slovenski zahtevi »Majniški deklaraciji«. Rečeno je bilo: »Gorje tistim, ki nas sedaj v zaledju prodajajo, medtem ko mi v strelskih jarkih sanjamo o Jugoslaviji«. Trije fantje in kaplan Tomaž Javornik so se Udetu zahvalili. Župniku Potokarju pa so se nekateri drugi pritožili, da je Ude govoril slovensko in mu zato Vincencijeva konferenca ne bi smela dovoliti nastopa. Potokar je odgovoril, da imajo na Skali vse organizacije enako možnost nastopati. Udet so aretirali, a ga nato izpustili in poslali nazaj na fronto.

Po končani prvi svetovni vojni leta 1918 se je vrnilo 27 orlov, trije pa so žal padli. Kmalu so pred domom Na Skali začeli vaditi, ob dežju pa so se preselili v dvorano, kjer so imeli shranjeno orodje. V častni telovadni vrsti orlov

sta med desetimi izbranimi za orodno telovadbo deset let telovadila tudi Rudolf Ahačič - Martinček in Vinko Jereb. Vrsta je leta 1921 zmagala v Strassbourgu in zasedla prvo mesto, leta 1927 je sledila zmaga v Koelnu in leta 1929 v Pragi.

V Našem domu so bila pogosta razna predavanja, popestrena s skioptičnimi slikami, ki so privabljala veliko poslušalcev. Vsako leto so imeli v njem akademije za materinski dan z pristrčnim nastopom otrok skalarjev, vmes je bil kak orlovski telovadni nastop, zaključili pa so z alegorično sliko. V njem je bilo vsakoletno miklavževanje za majhne otroke, polne pričakovanja. Najprej so prireditelji prikazali zlo pekla in dobro v rajju,

vsako leto malo drugače. Med deljenjem daril so se v enem delu odra dvigali in padali ognjeni zublji, parkeljni pa so najraje poslali pod oder dekleta. To je bilo veselja, pa tudi joka. Vesela so bila silvestrovanja in proslave obletnic z akademijami.

Ob svoji tridesetletnici, 6. in 7. 8. 1927, je Društvo sv. Jožefa Na Skali uprizorilo spevoigro Jožefa Lavtižarja, **Mlada Breda**.

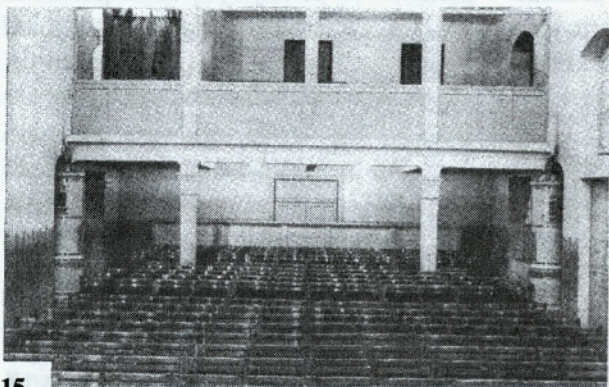
7. 6. 1932 pa je Sresko načelstvo Kranj Društvo sv. Jožefa z odlokom ukinilo. Delovanje mu je bilo na novo dovoljeno šele 15. 6.

14

1935. Igre in predstave v letih 1932 in 1933 so bile zato izvedene pod novoustanovljenim društvom Krekova mladina. Tudi to društvo so 14. 2. 1933 razpustili, s pripisom, da so tu isti člani, kot so bili v Društvu sv. Jožefa.

V letih 1931 in 1932 so Zavetišče Jožefinum in Naš dom razširili. Zavetišče je dobilo predelane gornje prostore in veliko jedilnico, ki so jo po potrebi lahko izpraznili in tako podaljšali oder. Pod odrom so uredili poseben prostor za orkester, ki so ga igralci imenovali Zakrajškova jama. Pred vhodom v dvorano pa so postavili visok steber in na njem kip orla z razprostrtimi krili, simbolom Orlov. Po drugi svetovni vojni je ta orel »odletel«
proti Bistrici.

Priveditve na odru Našega doma

15

Kulise so bile za vsako predstavo nove. Oblikoval jih je Blaž Šter, pozneje kolorist Franci Pogačar. Pri izdelavi kulis mu je včasih pomagalo tudi do 16 fantov. Lepenko so podarili v tovarni Lepenke na Slapu, »lajšte« so dobili v tovarni Kajetan Ahačič ali pri mizarju Praprotniku, barve pa so kupili v trgovini pri Mirku Lavšu. Sezona igranja je bila od jeseni do poletja. Vaje so običajno začeli ob 19.00 in so trajale vse do 23. ure. Mladina je pozimi po vajah šla še trikrat na drič iz Loma do Krvina, a so bili zjutraj ob šesti uri kljub temu vsi na šihu. Oblačila so si izposojali v gledališču v Ljubljani, nekaj pri znancih, kjer se je reklo: »Gvant se smeje ko ga daš, ko se vrača, se joče«, nekaj oblačil pa so igralci sešili sami.

Garderoba je bila vedno urejena in zakurjena, za kar sta skrbela hišnik Hoenigman in žena. Odrske luči je

urejeval Jože Pogačar; razsvetljava si je šel ogledat v Ljubljano v opero. Sprva je nastopajoče maskirala frizerka Tavčarjeva, pozneje Joža Mežek - Beden, včasih je pomagal še Franc Nosan. Predstave so bile ob sobotah zvečer in ob nedeljah popoldan.

Obesili so dva ročno narejena plakata in dvorana je bila razprodana.

V letih 1930 do 1941 je bilo v Trziču v Našem domu odigranih veliko predstav, pa tudi v Sokolnici in na odru socialistov pri Verdirju, kjer so igrali le dramska dela. Trzič je leta 1931 štel 3244 meščanov. Med njimi je bilo veliko dobrih godbenikov, pevcev in igralcev. Iz Italije in Avstrije so se takrat širila glasbeno scenska dela bolj komičnega značaja, z govornimi deli in spevnimi melodijami, imenovana operete. Ljudje so jih radi igrali in gledali.

V Trziču so imeli dobrega organista Martina Planinška, ki je prišel leta 1929 iz Ptuja, kjer je služboval pri očetih minoritih. Bil je glasbeno nadarjen, strog, redoljuben in zahteven, tudi oster, če ni šlo dobro, a so ga kljub temu vsi spoštovali. Vodil je 40-članski

cerkveni pevski zbor. Notni material je pisal ročno. Vsako opereto so študirali kake tri mesece. Dobri režiserji so bili tudi kaplani Viktor Zakrajšek (1929 - 1934), Franc Fortuna in Vinko Zaletel (1936 - 1941).

V novembru leta 1931 so na Skali najprej igrali **Potepuha** in nato zahtevno, moderno ter mistično duhovno igro Timmerman, **Trije kralji**. V naslednjem postnem času so na oder postavili misterij

16

francoskega oficirja nastopil Stanko Šmitek, Koprivnikova Kati je takrat odigrala meščanko s povlečeno izreko: «Kvi,kvi, Francoz beži!», da je dišalo bolj francosko.

V letih 1933-34 je bilo igranje skromnejše, ker je Sresko načelstvo

Golgota - Pasijon. Kristusa je igral Rudolf Ribnikar, mater Marijo Stegnar Mici, Marijo Magdaleno pa Mici Ahačič - Martinčkova. Zaigrali so tudi težjo dramo W. Shakespeara, **Hamlet**. V naslovni vlogi je nastopil Jelko Rant. Po J. Goetheju je priredil dramo **Dr. Faust** nemški dramatik J. Voss, ki

17 je Sresko načelstvo Kranj prepovedalo delovanje obeh društev. Z dvema predstavama je nastopila Jugoslovanska strokovna zveza - skupina Tržič, in sicer s komedijo **Voda**, ki so jo zaigrali 26. 11. 1933 in z igro **Roksi**, igrano na pustni torek leta 1934. V juliju 1935 so igrali Huga von Hofmannsthala misterij

Slehernik, ki je globoko nagovoril vse gledalce. Igrali so ga na farovškemu dvorišču, glasbene vložke so spremljale orgle iz farne cerkve in zvonovi. Na odru so zaigrali še komedijo Nikolaja

Dijak prosjak (Bettelstudent) z isto zasedbo glavnih vlog. Po predstavi so postregli z mačjim ajmohtom, tako, da je dejal gost Peharc iz Dunaja: « To ste pa ganc fajn naredili...«. Z naslednjo

18

V. Gogolja, **Revizor**, v glavni vlogi je bil Polde Čadež. Na Skali je gostoval tudi ljubljanski baletni par Pia in Pino Mlakar v Lhotkarjevem Loku. Ob stoletnici farne cerkve Marijinega oznanjenja je bila 7. junija 1936 svečana akademija na Skali, ki sta ji prisostvovala minister in ban.

Najbolj privlačne so bile operete, tako npr. Karla Zellerja, **Ptičar** (Vogelhändler). Glavni vlogi sta pela zakonca Tončka in Ivan Ahačič – Dečman. Naslednja je bila popularna opereta Avstrijca Karla Millöckerja,

opereto Johanna Straussa ml., **Cigan baron** (Zigeunerbaron) so gostovali celo v Kranju. Igrali so še **Grofico Marico**, madžarskega kompozitorja operet Imra Kalmana. Gledalci so prihajali iz okolice Tržiča, Kranja, Kamnika in celo iz Ljubljane. Sledila je še sprevoigra Viktorja Parme

19

Zlatorog. V glavni vlogi je nastopila Bertka Ribnikar – Fabjan. Pripovedovali so, da je kaširan gams padel dirigentu Planinšku na obraz in mu poškodoval nos.

Slovesna je bila tudi akademija ob 50-letnici Vincencijeve konference, 23. 4. 1939. Fantovski odsek in dekliški

krožek Tržič pa sta 19. 3. 1939 priredila telovadno akademijo z gimnastiko, orodnimi, atletskimi in simboličnimi vajami, rajanjem in narodnimi plesi. Cena za sedeže je bila od 10 do 5 din, stojišče pa 3 dinarje.

Na odru so predstavili tudi ljudske igre kot: **Detektiv Megla, Dva para se ženita, Za pravdo in srce**, po narodni pesmi prirejeno delo **Hasan Aginica** in še otroško **Sneguljčica**. Pri A. T. Linhartovi **Županovi Micki** je Anžeta odigral Franc Oman.

Kajtanov študent Marjan Ahačič je v zimskih počitnicah leta 1940 uprizoril s študenti spevoigro **Kako je Vidka srečala palčke pod Storžičem**. Dirigiral je Oto Zazvonil, glavno vlogo je igrala Mimi Švegelj.

Po spominu je pozabi večino naštetih del otel pokojni igralec Rudolf

Ribnikar. Na odru so poleg omenjenih večkrat nastopali še naslednji amaterski igralci: Kostanjevčeva, Kati Jakšič, Zaplotnikova, Mici Dobrin Purgar, Vikca Furlan, Dorca Kralj, Marija Prešeren, Jošt Dobrin, Žana Gros, Rudolf Prešeren, Mežek Joža, Edi Končina.

Dramska dela in operete so bile med vojnama tudi v Sokolnici. Odličen salonski orkester na zavidljivi višini je vodil dipl. ing. Franc Smolik. Tudi na tem odru so predvajali veliko operet. Dirigenta Planinšek in Smolik sta redno spremljala predstave drug drugega. Nekateri godbeniki so igrali na obeh krajih, na Skali in v Sokolnici. Kadar sta bili predstavi istočasno, so jih s taksijem vozili od enega odra k drugemu in so bili zato odmori med dejanji daljši.

Nacistična okupacija 1941-45

Sprva je Naš dom prevzelo nemško društvo KVB – Kärtner Volksbund. Pri popisu Slovencev so Nemci posebej zapisali pevce, igralce, godbenike in telovadce, a si z njimi pri predstavah niso mogli dosti pomagati. Na Skali je bilo v tem času veliko zborovanj - apelov. Prvo že 1. 9. 1941, dvorana je bila polna, a predvsem zato, ker so se ljudje bali posledic, če se zborovanja ne bi udeležili. Pozneje so bile v času predstav, ob 19. ali 20. uri, pogoste policijske ure in ljudje so ostajali doma. Večji nastopi so bila gostovanja iz Koroške, tako 15. 2. 1942 nastop policije in 18. 2. 1942 koncert letalske pihalne godbe iz Celovca. Večinoma pa so v dvorani vrteli filme in tednike s propagandno vojno vsebino. Od KVB je dvorano prevzela nemška občina Tržič, jo prenovila s kasetiranim stropom in

poglabljenim prostorom z novimi sedeži. Spomladi 1944 je bila večja otvoritvena prireditev. Tik prek koncem vojne je imela Na Skali majhna skupina tržiških pristašev nacizma še žalno komemoracijo za Hitlerjem.

LETA PO OSVOBODITVI

Kulturna dejavnost je v novi državi znova zaživela. Skrb zanjo je v Našem domu prevzela SKUD - Ivan Cankar Trzič, a jo je že leta 1952 Komite KP Trzič preimenoval v 'Delavsko kulturno prosvetno društvo Svoboda'. Ljudje pa so še vedno rekli po starem: »Grem na Skalo!« Vidno vlogo je v tem času igral kakovostni Smolikov Salonski orkester, ki se je preimenoval v Sindikalni orkester. Ta je bil poleg Adamičevega orkestra drugi najboljši v Sloveniji in je veliko gostoval.

Na Skali je bilo že leta 1946 kar šest akademij in to štiri pevske in dve orkestralni. V pozni jeseni so odigrali spevoigro **Ženska vojna** v režiji Viktorja Bertonclja, dirigenta Franca Smolika, s solistoma Ivico Uršič - Bertoncelj in Ivanom Ahačičem. S to predstavo so gostovali po okoliških krajih.

SKUD je 1950. leta pripravil spevoigro Martine Bidovec in V.in R. Fabianija, **Bajka o slavcu**, v režiji Adolfa Anderleta; pevske vložke je naštudiral

Franc Slabe. Igro je spremljal orkester.

Milica Debeljak je z učenci glasbenega tečaja uprizorila spevoigro Radovana Gobca, **Kresniček**; glasbeno spremljavo je vodil Hugo Vesely.

V letih 1945-1965 je bilo na odru uprizorjenih najmanj 22 dramskih del, od teh bomo zapisali le nekatera. Leta 1945 so igrali Mira Puca, **Svet brez sovraštva**, v režiji Karla Smoleta. Leta 1952 Garcia Lorca, **Dom Bernarde Albe**, v režiji Jelke Žagar, Mara Smole je odlično odigrala glavno vlogo. Sledil je 1953 **Klabund: Krog s kredo** v režiji Adolfa Anderleta. Na Trgu svobode je bil obešen transparent z dvoumnim napisom: »Klabund - Krog s

20

kredo, če tega niste videli, vam ne bo žal«. Leta 1958 so zaigrali Emila Freliha, **Vrnili se je**, režiral je Adolf Anderl. Leta 1960 so igrali **Dnevnik Ane Frank**. Ano je odlično odigrala Finca Končina - Ležaja.

Šolski otroci so 1953 uprizorili igro **Palčki** in 1960 pravljico igro M. Bidovec, **Bajka o slavcu**, obe v režiji Mirka Brejca.

Nekatera dramska dela, spevoigre in operete so bile večkrat ponovljene. Decembra 1950 je bila uprizorjena opereta Radovana Gobca, **Planinska roža**, pri kateri je sodelovalo 80 nastopajočih. Solisti so bili: Tončka Ahačič, Janko Rozman, Lovro Lupša in Edi Končina. Dirigiral je Franc Smolik, režiral Mirko Brejc, pevodnja je bil Franc Slabe, sceno je postavil Blaž Šter, baletne vloške pa naštudiral Franc Eržen.

Naslednje leto tj. 1952 so izvedli spevoigro Beneša, **Pod to goro zeleno**. Solisti so bili: Ivica Uršič Bertoncelj, Janko Rozman, Lovro Lupša; z dobro igro je vžgal Niko Kržišnik. Žal je dirigent Franc Smolik leta 1952 odšel v Ljubljano. Salonski orkester je vodil od leta 1934 do 1952 s štiriletnim presledkom med vojno.

Dne 20. marca 1954 so uprizorili opereto Radovana Gobca, **Hmeljska**

princesa. Pela sta 40-članski mešani in mladinski zbor, dirigiral je Oto Zazvonil, režiral Mirko Brejc, solistka je bila Ivica Bertoncelj – kasneje Žitnik, baletne točke je naštudirala balerina Milica Bukato, članica SNG Ljubljana.

V zimsko-pomladanski sezoni so 30. 4. 1954 uprizorili spevoigro **Na planini**; režija Mirko Brejc, dirigent Oto Zazvonil, pevodnja Viktor Bertoncelj, solista Dorca Kralj in Peter Dobrin - Marjanin Peter.

Zapis v Tržiškem vestniku št. 2 iz leta 1955 pove, da je novoletni veseli večer imel na sporedu glasbeno delo, pevske točke je izvajala Marija Ahačič - Pollak, govorne dele Mato Mežek, Jože Ahačič, Edi Končina, pantonimo pa Janko Čadež.

Dne 24. 4. 1955 so zaigrali opereto Radovana Gobca, **Melodije srca**; režiral je Mirko Brejc, zbor je vodil Viktor Bertoncelj, solistične točke, duete, tercete in kvartete je pela operna pevka Vera Majdič iz Kranja, glasbo je vodil Joža Ahačič, pianist je bil Drago Josef, sceno je napravil Janko Čadež, baletne točke pa je pripravil Franc Eržen s solistkama in balerinama Silvo Japljevo in Lidijo Lipovževu, obe sta bili članici SNG Ljubljana.

V naslednjem desetletju je orkester

prenehal z igranjem. S političnega vrha je namreč prišel namig, da so operete malomeščanske in se ne ujemajo s socialističnim časom. Zato so poslej igrali le dramska dela, manj komedije. Tržičani pa so se še dolga leta zabavali z veselimi večeri, kjer ni manjkalo glasbe in humorja. Dvorane so bile vedno razprodane. Nastopali so dobri humoristi: Edo Končina, Mato Mežek, Dorca Kralj, Minka Jerman, Lotrič, Mira Kališnik. Usmerjal jih je likovni pedagog Milan Batista, ki je tudi pripravljaj scene.

Zadnje obdobje pred obnovo pa je dvorana služila predvsem kot kinodvorana. Filme so začeli na Skali vrteti že Nemci, po svobodi pa so jih vrteli vse dotlej, dokler ni v domove prišla televizija in se je število obiskovalcev kina močno skrčilo. Igralci so imeli zaradi kina velike težave z vajami na odru, saj je bilo potrebno filmsko platno vsakokrat dvigniti z avtomatskim strojem. Filme so vrteli tja do 22. ure, zato so bile zaključne vaje za igre možne šele po tej uri. Lahko si predstavljamo, kako požrtvovalni so morali biti igralci in sodelavci, da so vadili v tako poznih urah, pogosto v slabih, nezakurjenih prostorih. Dvorano je leta 1964 prevzelo v upravljanje Kino podjetje Kranj. To je vzdrževalo prostor, oddajalo dvorano v najem in dozidalo dokaj donosni bufet.

V zgornjih prostorih Cankarjeve 5 – Skale, so bila po drugi vojni urejena stanovanja, tu je stanoval tudi hišnik Jernej Jezeršek. Od leta 1950 je dva podstrešna prostora s predprostorom dobila Glasbena šola Tržič, ustanovljena 1. 4. 1950. V letu 1956 je imela šola za glasbeno dejavnost na razpolago šest, žal neprimernih prostorov. Tako je ostalo vse do leta 1995, ko je dobila primernejše prostore v bivši deški šoli, pozneje Delavski univerzi v Šolski ulici 2. Del prostorov je po izselitvi Glasbene šole najel Stane Bitežnik za Šolo za citre in jo vodil do sedanje obnove.

Župnija Tržič, ki je po zakonu o denacionalizaciji uveljavljala lastninsko pravico in zahtevala vrnitev Skale v naravi, je za dvorano dobila odškodnino, zgornji del pa ji je bil vrnjen. S pogodbo o poravnavi je ta del leta 2002 kupila Občina Tržič, ki je postala tudi lastnica dvorane in spodnjih prostorov.

Če na kratko strnemo bogato zgodovino in poslanstvo Doma na Skali in Našega doma, lahko ugotovimo, da je dokaj v skromnih razmerah na Skali delovalo takrat prepotrebno zavetišče in sirotišče, v Našem domu pa se je odvijala kulturna dejavnost na zavidljivi umetniški višini. Po drugi svetovni vojni se je vse spremenilo, za otroke so poskrbeli vrtci, za sirote pa

rejniške družine. Dom je počasi propadal in se staral, živo kulturno ustvarjalnost pa so izpodrivali film, televizija in cenena zabava. Marsikaj je v tem času zamrlo in prenehalo, zato

lahko samo upamo in si želimo, da bo obnovljen kulturni hram prinesel tudi nov polet in večje zanimanje Tržičanov za kulturo srca, duha in telesa.

Marija in Mihael Petek

Seznam fotografij:

- 1 Odbor Vincencijeve konference leta 1927
- 2 Prvotni dom tržiške Vincencijeve konference
- 3 Orlice pred Skalo okoli leta 1925
- 4 Sestre Križarke in gojenci dnevnega zatočišča na Skali
- 5 Varovanci zavetišča in sirotišča leta 1934
- 6 Okrašena dvorana in »oltarček« na Skali
- 7 Otroška igra na Skali pod vodstvom vzgojiteljice Avsec
- 8 Prvotni oltar sv. Jožefa v kapeli na Skali
- 9 Župnik Vovk s tečajnicami na Skali
- 10 Fantovski odsek pred Skalo po letu 1937
- 11 Vaja mladih telovadcev pred Skalo (»živa slika«)
- 12 Orli pred razpustom na župnijskem dvorišču
- 13 Društveni oder »na Skali« s sliko sv. Jožefa
- 14 Igra Trije kralji na Skali okoli 1930/31
- 15 Gledališka dvorana na Skali
- 16 Ljudska igra na Skali po letu 1930. Režiser Viktor Zakrajšek
- 17 Ljudska igra na Skali leta 1932/33. Režiser Viktor Zakrajšek
- 18 Igra na Skali po letu 1932
- 19 Golgota-Pasijon na Skali 1833/34
- 20 Igra Ženska Vojna

Fotografije so iz zbirk zasebnikov, župnijskega arhiva in Tržiškega muzeja

Viri:

- BPT Tržič, 100 let, 1885-1985*, str. 155, maj 1985.
Cerkveni glasnik za Župnijo Tržič, l. 1924; 1927, str.
Cerkveni glasnik za Župnijo Tržič, junij, 1936 (100
Gorenjski glas, št 16, okt.1948 (SKUD Ivan Cankar
Gorenjski glas, št.12, 23. 3. 1950, str.3 (Bajka o slav
Gorenjski glas, št.50/51, 14. 12. 1950 (Planinska roža,
Gorenjski glas, 16. 2.1952 (Pod to goro zeleno).
Nacistična okupacija 1941-45, Tržiški zbornik, 1984, str. 29, 68, 74, 76.
Petdeset let Glasbene šole Tržič, 1950-2000, str.20, 24, 25, 56, april 2000.
Tržič 1945-1965, Odbor za proslavo 20-letnice osvoboditve , str.53-55.
Tržiški vestnik, marec, 1954 (Hmeljska princesa).
Tržiški vestnik, št.7. 1. 5. 1954 (Na planini).
Tržiški vestnik, št. 8 in 9, 1955, str.5 (Melodije srca).
Tržiški vestnik, št.2., 1955 (Veseli večer).
Tržiški vestnik, št.13-14, 28. 7. 1960 (Bajka o slavcu).
Tržiški vestnik št.16/6, 1958 (A.Ude).
V. Kragl, *Zgodovinski drobci župnije Tržič*, 1936, str. 168; 392-399.
Ustni viri: Rudolf Ribnikar, Argentina, Ludvik Štucin, Milica Debeljak, Finca Ležaja-
Končina, Štefka Pogačar, Marinka Ahačič, Metka Kavčič, Jože Tišler, Marija Petek.

čitalnica

908TRŽIČ-Društva,
PETEK Marija
Hiša na "Skali"

908(497.4Tržič)

0055076

COBISS •

KNJILJNICA TRŽIČ

Izšlo kot priloga CERKVENEGA GLASNIKA

Ureja uredniški odbor

Odgovarja: mag. Roman Starc, župnik

Tržič, v avgustu 2008